

Xayrulla
HAMIDOV

TURK TILSHUNOSLIGI
— *va* —
TARJIMASHUNOSLIK
MASALALARI

I JILD

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK
UNIVERSITETI**

XAYRULLA HAMIDOV

**TURK TILSHUNOSLIGI VA
TARJIMASHUNOSLIK
MASALALARI**

I JILD

Toshkent – 2026

Xayrulla Hamidov. **Turk tilshunosligi va tarjimashunoslik masalalari** (*monografiya*). – Toshkent: TDSu, 2026. – 544 bet.

ISBN: 978-9910-8442-7-0

UO‘K: 811.512.161’25’373

KBK: 81.2-3/7 (5 Turk)

H – 20

Ushbu kitobda muallifning “Turk frazeologiyasi masalalari” va “Rashod Nuri Guntekin asarlari o‘zbek tilida” nomli monografiyalari hamda 2002-2025-yillar orasida O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) ro‘yxatidagi nufuzli ilmiy jurnallarda nashr etilgan, turk tilshunosligi va badiiy tarjima muammolarini o‘rganishga bag‘ishlangan qirqqa yaqin ilmiy maqolasi jamlangan bo‘lib, ular o‘z mazmun-mundariyasi va tadqiqiy materialning chuqur ilmiy saviyasiga ko‘ra bir butun, yaxlit fundamental monografik tadqiqot hisoblanadi.

Kitob tilshunos va tarjimashunos mutaxassislar, badiiy tarjima sohasida ilmiy izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilar, magistrantlar, universitetlarning turk filologiyasi, tarjima nazariyasi va amaliyoti yo‘nalishlari talabalari uchun foydali ilmiy manba bo‘ladi deb o‘ylaymiz.

Mas’ul muharrir va so‘zboshi muallifi:

*Filologiya fanlari doktori, professor **Abdurahim Mannonov***

Taqrizchilar:

*Filologiya fanlari doktori, dotsent **Samida Mustafayeva***

*Filologiya fanlari nomzodi, professor **Ergash Ochilov***

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2025-yil 29-noyabrdagi 4-sonli majlisi qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

© **X.Hamidov**

© **Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2026**

MUNDARIJA

Soʻzboshi	3
-----------------	---

TURK TILI FRAZELOGIYASI *(monografiya)*

Kirish	11
I bob. Frazelogizmlar tadqiqining nazariy asoslari	22
1.1. Frazelogizmlarning oʻrganilish tarixidan	22
1.2. Turk tilida frazeologizmlarning yuzaga kelishi va grammatik xususiyatlari	32
II bob. Turkcha frazeologizmlarning shakllanishi va semantik guruhlari	54
2.1. Somatizmlar va zoonimlar asosida yuzaga kelgan frazeologizmlar	54
2.2. Insonlar orasidagi muomala-munosabatlar, hayot tarzi va kasb-hunar bilan bogʻliq frazeologizmlar	86
III bob. Turk tilida frazeologik maʼnoning yuzaga kelishi	101
3.1. Frazelogizmlarning obrazli asosi, soʻz va frazeologizm orasidagi semantik munosabatlar	101
3.2. Frazelogizmlar orasidagi maʼnodoshlik, maqol va frazeologizmlar orasidagi munosabatlar	109
Xulosa	129
Shartli qisqartmalar	132

RASHOD NURI GUNTEKIN ASARLARI OʻZBEK TILIDA *(monografiya)*

Kirish	133
“Choliqushi” romani Mirzakalon Ismoilov talqinida	135
“Muhabbat simfoniyasi” romani tarjimasida xos soʻzlarning berilishi	167
“Tamgʻa” romani tarjimasida	177
Bir romanning ikki tarjimasida (“Yaprak dökümü” romani va tarjimalari misolida)	184
“Xotin dushmani” romani tarjimasida	191
“Yashil kecha” romani oʻzbek tilida	197
Xulosa	207
Shartli qisqartmalar	211
Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati	212

TURK TILI FRAZELOGIYASI MASALALARIGA DOIR ILMIY MAQOLALAR

Турк тилидаги ҳайвонот дунёси билан боғлиқ фразеологизмлар, Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШИ, 2002 . №2. – Б.18-22.	217
Турк тилидаги феъл ибораларнинг грамматик хусусиятлари, Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШИ, 2004 . № 1. – Б.40-45.	223
Турк тилида иборанинг бирламчи маъноси ва ундан шаклланган кўчма маъно, Шарқшунослик . – Тошкент: 2010 . №1. – Б. 64-70.	228
Аёл – турк мақол ва ибораларида, Шарқ машъали . – Тошкент: ТДШИ. – 2010 . № 1. – Б. 51-55.	232
Турк тилида атоқли отлар иштирокида юзага келган мақол ва иборалар, Шарқшунослик . – Тошкент: 2011 . №1. –Б.13-19.	240
Туркча ибораларнинг грамматик (синтактик) хусусиятлари, Шарқшунослик . Журнал –Тошкент: ТДШИ, 2011 . № 2.–Б.53-60	249
Турк тилида табиат ҳодисалари асосида юзага келган мақол ва иборалар, Шарқ машъали . – Тошкент: ТДШИ, 2011 . № 2. – Б.32-37.	256

O'ZBEK-TURK TARJIMACHILIGI VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARIGA DOIR ILMIY MAQOLALAR

Бадий таржимада сўз танлаш муаммосига доир, Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШИ, 2013 . №1. – Б. 7-15.	264
Бадий асар таржимасида фразеологизмларнинг берилиши. Филология масалалари . –Тошкент: ЎзДЖТУ, 2013 . №1. – Б.39-43.	273
“Тирилиш”нинг ўзбек ва турк тилларида “қайта тирилиши”, Шарқ машъали . – Тошкент: ТДШИ, 2013 . № 2. – Б.21-26	278
“Ўткан кунлар” романи таржималарида мақолларнинг берилиши, “ Ўзбекистонда хорижий тиллар ” электрон журнали, 2014 йил, январь. – Б. 107-113.	287
“Дунёнинг ишлари” қиссаси таржималарида миллийлик, Шарқ машъали . – Тошкент: ТДШИ, 2015 . № 2. – Б.43-48	294
Туркча даврий нашрлар ва оғзаки нутқдаги инглизча унсурларнинг таржимада берилиши, Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШИ, 2015 . № 4. –Б.106-111 (Н.Ибрагимов билан)	303
Мақол ва иборалар образли асосининг таржимада сақланиши. Шарқшунослик . –Тошкент: ТДШИ, 2016 . №1. – Б. 39-45	309

Шароф Рашидов романларидаги миллийликнинг таржимада қайта яратилиши (“Ғолиблар” романи мисолида), Шарқшунослик . Журнал. – Тошкент: ТДШИ, 2017 . № 3 . – Б.115-122.	318
Ўзбек ва турк тилларида ҳайвонлар номи асосида юзага келган мақол ва идиомалар, Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШИ, 2018 . № 2 . – Б. 78-85.	326
«Жамила» қиссаси ўзбек ва турк тилларида // Ўзбек тили ва адабиёти . – Тошкент, 2018 , № 6 . –Б. 63-67.	335
«Ўткан кунлар» романининг туркча таржимасида миллийликнинг акс этиши. Шарқ машъали . –Тошкент: ТДШИ, 2019 . № 1-2 . – Б. 58-67.	344
Япон тилидан ўзбек тилига таржимада фразеологизмларнинг берилиши масалаларига доир. Шарқ машъали , ТДШИ. –Тошкент, 2019 .№ 4 ,–Б.100-113. (Д.Абдурахимова билан)	358
«Адолат манзили»нинг туркча таржимаси // Ўзбек тили ва адабиёти . – Тошкент, 2019 , № 6 . –Б.57-60.	374
Бадий таржимада сўз танлаш муаммоси («Дунёнинг ишлари» романининг туркча таржимаси мисолида). Шарқ машъали , ТДШИ илмий-услубий, маърифий журнали – Тошкент, 2020 . № 2 , Б. 117-126.	379
«Адолат манзили» романининг туркча таржимасидаги персонажлар портрети // Шарқ машъали , – Тошкент, 2020 . № 4 , Б.97-104.	391
Ойбекнинг «Навоий» романида лексик-фразеологик бирликлар турк тилига таржимасининг хусусиятлари// Шарқшунослик . – Тошкент: ТДШУ, 2020 . № 4 . – Б. 50-59.	401
Миллийликни қайта яратишда таржимон маҳорати. Ўзбек тили ва адабиёти . ЎЗР. ФА. – Тошкент, 2021 . № 2 . – Б.33–37...	412
Ойбекнинг «Навоий» романи фразеологиясининг туркча таржимада берилиши// Ўзбек тили ва адабиёти . – Тошкент, 2021 . – № 3 . – Б. 56-60.	418
“Девону луғатит-турк”даги мақоллар ва ҳозирги турк тили паремиологияси. Turkologiya. Turkology . Xalqaro ilmiy jurnal. 2021 , 3-son. – Б. 88-94.	425
Бадий асар номлари таржимасига доир // Ўзбек тили ва адабиёти . – Тошкент, 2021 . –№ 4 . – Б. 45–50.	432
Яқин тиллардан таржиманинг ўзига хосликлари // Ўзбек тили ва адабиёти . ЎЗР. ФА. –Тошкент, 2021 . № 5 . –Б.51-55.....	440
Ойбекнинг «Навоий» романи туркча таржимасида хос сўз (реалия)ларнинг берилиши//« Ўзбекистонда хорижий тиллар » эл-н журн, Scientific-methodological el. Journal «Foreign Languages in Uzbekistan», 2021 , № 3 (38). – Б. 167-174.....	447

Усмон Носир ижодининг Туркияда ўрганилиши// Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2022 , № 4. – Б.9-12.	456
Бир ҳикоянинг икки таржимаси. Sharqshunoslik/Востоковедение / Oriental Studies. – Тошкент, 2022 , № 3. – Б.28-40.....	460
Абдулла Қаҳҳорнинг “Даҳшат” ҳикояси таржималарига доир. Sharqshunoslik/Востоковедение/Oriental Studies. –Тошкент, 2022 , № 4. – Б.18-29	473
Абдулла Қаҳҳор асарларидаги мақолларнинг таржималарда берилиши ва таҳлилига доир. Sharqshunoslik / Востоковедение / Oriental Studies. – Тошкент, 2023 , № 4. – Б. 33-42	486
“Анор” ҳикояси турк ва рус тилларида. Sharqshunoslik / Востоковедение/Oriental Studies. –Тошкент, 2024 , № 1. –Б.25-34	497
Aziz Nesin asarlaridagi maqol va iboralarning tarjimada berilishi masalasi. Turkologiya. Turkology. Xalqaro ilmiy jurnal. 2024 , 1-2-son. –В. 110-121.....	506
Миад Ҳакимовнинг таржимонлик маҳорати (Яшар Камолнинг “Инжа Мамад” романи мисолида). Ўзбек тили ва адабиёти. Ўз. Рес. ФА. – Тошкент, 2024 , № 2. – Б. 37-42	518
Сабоҳиддин Али ҳикоялари Миад Ҳакимов таржимасида. Ўзбек тили ва адабиёти. Ўзбекистон Рес. ФА. –Тошкент, 2024 , № 5. – Б.26-31.	525
Муслимбек Йўлдошевнинг таржимонлик маҳорати (И.Калашниковнинг “Шафқатсиз аср” романи таржимаси мисолида). Шарқ юлдузи. – Тошкент, 2025. № 8, – Б.111-116	532
ILOVA. Xayrulla Hamidovning O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK ilmiy jurnallarida nashr etilgan ilmiy maqolalari ro‘yxati	537

Xayrulla Hamidov. **Turk tilshunosligi va tarjimashunoslik masalalari** (*monografiya*). – Toshkent: TDShU, 2026. – 544 bet.

ISBN: 978-9910-8442-7-0

UO'K: 811.512.161'25'373

KBK: 81.2-3/7 (5 Turk)

H – 20

Mas'ul muharrir va so'zboshi muallifi:

Filologiya fanlari doktori, professor

Abdurahim Mannonov

Taqrizchilar:

Filologiya fanlari doktori, dotsent

Samida Mustafayeva

Filologiya fanlari nomzodi, professor

Ergash Ochilov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2025-yil 29-noyabrdagi 4-sonli majlisi qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

Bosishga ruxsat etildi 06.01.2026.

Bichimi 60x90 1/16. «Times Uz» garniturası.

Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i: 34,0. Nashriyot bosma tabog'i: 34,0.

Tiraji: 50. Buyurtma №...

© X.Hamidov

© Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2026

XAYRULLA XUDOYOROVICH HAMIDOV – Filol. f. d. (Dsc), TDSHU professori, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi, 1963-yil 1-mayda Qashqadaryo viloyati Kasbi tumanida tug'ilgan. 1989-yil Respublika rus tili va adabiyoti pedagogika instituti (hozir. O'zDJTU)ni imtiyozli diplom bilan tamomlagan. Ma'lumoti – oliy, mutaxassisligi – rus filologi, turk tili bilimiga ega tilshunos, tarjimashunos. Pedagogik faoliyatini 1989-yil shu oliy dargohda Yoshlar Ittifoqi rahbari va kafedra o'qituvchisi lavozimlaridan boshlagan X.Hamidov 2018-yilda "10.00.05 – Osiyo va Afrika xalqlari tili va adabiyoti" ixtisosligi bo'yicha "Turk tilida frazeologizmlarning yuzaga kelishi, ma'no va grammatik xususiyatlari" mavzuli dissertatsiyasini himoya qilib, PhD ilmiy darajasini, 2020-y. dotsent ilmiy unvonini, 2021-y. 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik ixtisosligi bo'yicha "O'zbek qissa va romanlarining turkcha tarjimalarida milliylik, badiiylik va lisoniy adekvatlik masalalari" mavzuli dissertatsiyasini himoya qilib, filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini, 2024-y. professor unvonini olgan. U turk tili, tarjimashunoslik sohasiga o'sd 12 ta monografiya, 6 ta ilmiy va ilmiy asmmabop risola, 20 dan ortiq o'quv adabiyoti (1 ta darslik, 20 ta o'quv va o'quv-uslubiy qo'llanma, 4 ta izohli lug'at), turk frazeologiyasi va tarjimashunoslikka o'sd 300 ga yaqin ilmiy maqola nashr ettirgan.

X.Hamidov turk adiblariidan Y.Kamolning "Og'ritog'i afsonasi" romani va "Tunuka" qissasi, X.A.Adivarning "Chorasoz" qissasi, U.Sayfiddin, S.F.Abasiyoniy va A.Nesin hikoyalari o'zbek tiliga, Abdulla Qodiriy, Abdulla Qahhor, Oybek, P.Qodirov, O.Yoqubov, S.Ahmad, O.Umarbekov, O'Hoshimov, Sh.Xolmirzayev, T.Murod, X.Do'stmuhammad, X.Sulton, Normurod Norqobilov, I.Sulton, U.Hamdam, Q.Norqobil, Z.Qurolboy qizi kabi adiblarning qissa va hikoyalari, A.Oripov, E.Vohidov, H.Sharipov, O.Matjon, M.Yusuf, Sh.Rahmon kabi shoirlarning she'r va dostonlarini turk tiliga tarjima qilib, O'zbekistonda va Turkiyada nashr ettirgan. 2022 yil Toshkentda nashr etilgan 100 jildlik "Turkiy adabiyot durdonalari" jamlanmasining 2 jildini (45- va 51-jildlar) tuzgan va tarjimonlik qilgan. Jamlanmaning 47-jildida uning turkchadan qilgan Aziz Nesin hikoyalari tarjimalari o'rin olgan.